До спеціалізованої вченої ради Д 26.004.01
Національного університету біоресурсів і природокористування України
Міністерства освіти і науки України

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

доктора економічних наук, старшого дослідника, професора кафедри менеджменту організацій КУЧЕРА Анатолія Васильовича на дисертаційну роботу ВАКУЛЕНКА Віталія Леонідовича тему: «Регулювання аграрного ринку в умовах забезпечення продовольчої безпеки України», подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук зі спеціальності 08.00.03 – економіка та управління національним господарством

Актуальність теми дисертаційної роботи. Питання продовольчої безпеки завжди було, є і буде актуальним. Сучасний етап розвитку характеризується низкою викликів і тенденцій, які негативно впливають на продовольчу безпеку не тільки України, а й світу. Продовольча безпека України істотно погіршилася й залишається низькою, особливо порівняно із ТОП-10 країн лідерів за Глобальним індексом продовольчої безпеки. Для подолання цих викликів розробляють і реалізують різні заходи; одним із них є регулювання аграрного ринку. Згідно з нашими дослідженнями, у світі в останні роки кількість публікацій щодо продовольчої безпеки збільшувалася дуже високими темпами. Станом на 15.02.2026 р. у базі Scopus було проіндексовано 15236 документів, що містили в назві термін «food security», з яких більше 48,4 % опубліковано за останні п’ять років (2022–2024 рр.). Це переконливо свідчить про значний науковий інтерес до проблеми продовольчої безпеки у світі.

Проблема регулювання аграрного ринку в умовах забезпечення продовольчої безпеки України набула особливого значення через російсько-українську війну. Війна створила критичні загрози для глобальної та національної продовольчої безпеки через блокування експорту, руйнування інфраструктури, замінування полів, зростання цін. Однак нині, як ніколи, важливо швидко й ефективно усунути її наслідки, що є водночас і потенціалом для післявоєнної відбудови аграрного сектора України. Ефективне регулювання аграрного ринку на теперішньому етапі – це не про обмеження свободи ринку, а про створення резильєнтності. Необхідно забезпечити таку кон’юнктуру, де українське продовольство є доступним для внутрішнього споживача, а український агробізнес є прибутковим і технологічним драйвером економіки. Усе це свідчить про актуальність і значущість дисертаційної роботи В. Л. Вакуленка.

Основні наукові положення, висновки та рекомендації, що сформульовані у дисертації, ступінь їх обґрунтованості і достовірності. Ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи, рефератом та опублікованими науковими працями свідчить, що наукові положення, висновки та рекомендації

є обґрунтованими й достовірними, належать автору та є його науковим доробком. В основу дослідження покладено опрацювання достатньої кількості праць вітчизняних і зарубіжних учених, застосування різноманітних методів економічних досліджень, апробацію результатів дослідження та їх упровадження.

Для досягнення поставленої в дисертації мети та реалізації її завдань здобувачем використано загальнонаукові та спеціальні методи досліджень. Дисертаційна робота за змістом, сутністю, структурою та оформленням відповідає вимогам до дисертацій економічного профілю на здобуття наукового ступеня доктора наук. У цілому дисертаційна робота В. Л. Вакуленка характеризується логічною, завершеною структурою та послідовною побудовою, висвітлює зміст визначених розділів.

У вступі обґрунтовано актуальність теми, визначено мету, завдання, предмет, об'єкт і методи дослідження, розкрито наукову новизну, практичне значення, й наведено інформацію щодо апробації та оприлюднення в публікаціях результатів дослідження.

У першому розділі «Теоретичні засади регулювання аграрного ринку та продовольчої безпеки» розкрито концептуально-теоретичні засади регулювання аграрного ринку в економічному розвитку країни, визначено основні аспекти взаємодії попиту та пропозиції на аграрному ринку в контексті їхньої ролі у формуванні ланцюгів забезпечення продовольчої безпеки. Проведено аналіз еволюції наукових підходів до регулювання аграрного ринку. Визначено основні концептуальні підходи до державного регулювання аграрного сектору.

У другому розділі «Методологічні засади регулювання аграрного ринку та забезпечення продовольчої безпеки» розглянуто методологічний інструментарій і засади регулювання аграрного ринку в контексті забезпечення продовольчої безпеки України. Проведено аналіз сучасних інструментів державного регулювання аграрного ринку. Обґрунтовано необхідність розроблення адаптивних механізмів регулювання, спрямованих на підвищення ефективності функціонування аграрного ринку та формування стійких продовольчих систем.

У третьому розділі «Аналіз сучасного стану регулювання аграрного ринку в Україні» проведено дослідження динаміки обсягів виробництва сільськогосподарської продукції в Україні, а також здійснено ретроспективний аналіз споживчого кошика населення та змін у споживанні харчових продуктів. Досліджено ланцюги постачання сільськогосподарської продукції та їхній вплив на вартість продовольчих товарів, а також фактори, що визначають структуру споживання харчових продуктів в умовах сучасної економіки України.

У четвертому розділі «Спільна аграрна політика Європейського Союзу: досвід і перспективи для України» досліджено генезис та основні цільові орієнтири Спільної аграрної політики ЄС для України, а також здійснено аналіз основних напрямів та інструментів цієї політики. Визначено особливості сучасного стану реалізації Спільної аграрної політики ЄС, зокрема її впливу на забезпечення продовольчої безпеки в ЄС, а також розглянуто потенціал адаптації європейського досвіду до умов української аграрної політики.

У п’ятому розділі «Стратегічні напрями розвитку і регулювання аграрного ринку в Україні» досліджено національні програми та проєкти, спрямовані на забезпечення продовольчої безпеки в Україні. Здійснено прогнозування розвитку аграрного ринку в умовах забезпечення продовольчої безпеки. Визначено інноваційні підходи до регулювання аграрного ринку та забезпечення продовольчої безпеки.

У висновках узагальнено результати дослідження відповідно до мети та завдань дисертаційної роботи. Поставлену мету досягнуто, завдання реалізовано.

У дисертаційній роботі є посилання на відповідні джерела інформації, а також дотримані норми законодавства про авторське право. Порушення академічної доброчесності на момент підготовки відгуку не виявлено.

Наукова новизна дисертаційної роботи. Наукова новизна, що відображена в дисертаційній роботі, є результатом авторських досліджень. До основних положень, що формують наукову новизну та особистий внесок автора, слід віднести такі:

вперше:

– обґрунтовано механізми регулювання аграрного ринку в умовах воєнного стану, які є основою для системної оцінки фізичної та економічної доступності харчових продуктів для населення з урахуванням регіональної специфіки, соціально-економічних диспропорцій і загроз, спричинених воєнними діями;

– установлено взаємозв’язок між рівнем прожиткового мінімуму, мінімальною та середньою заробітними платами зі зростанням вартості продовольчого кошика в умовах воєнного стану, що дозволило визначити структурні диспропорції в системі соціально-економічного забезпечення та сформулювати рекомендації щодо удосконалення механізмів підтримки забезпечення продовольчої безпеки;

удосконалено:

– інституційний інструментарій державного регулювання аграрного ринку, який спрямовано на підвищення ефективності аграрного виробництва; запропоновано розширення повноважень Державного аграрного реєстру на основі блокчейн-технологій, який поєднує ключові елементи аграрного ринку (виробників, споживачів, державні органи, фінансові установи, логістичні компанії, наукові установи та міжнародних партнерів) і будується на основі штучного інтелекту та інтернету речей (IoT);

– наукові підходи до вивчення ключових ланцюгів постачання аграрної продукції та їхнього впливу на формування вартості продовольчих товарів, які, на відміну від наявних підходів, розглядають логістику не як другорядний процес, а як динамічний чинник, що безпосередньо визначає стабільність цін і продовольчу безпеку, особливо в умовах воєнних і кризових потрясінь;

– процес управління запасами та резервами продовольчих товарів на рівні територіальних громад шляхом обґрунтування організаційно-економічного

механізму формування, фінансування, зберігання, освіження та використання місцевих продовольчих резервів в умовах воєнного стану;

– методичні підходи щодо регулювання економічної доступності харчових продуктів для населення та саморегулювання аграрного ринку в умовах воєнного стану, що надає змогу ефективніше планувати запровадження регулювальних інструментів;

набули подальшого розвитку:

– наукове осмислення еволюції підходів до регулювання аграрних ринків, яке, на відміну від наявних трактувань, інтерпретує цей процес не як механічну зміну окремих інструментів державного втручання, а як закономірне поетапне ускладнення регуляторної моделі – від простих товарообмінних і переважно антикризових механізмів до багаторівневої системи ринкового регулювання;

– концептуальні засади нової парадигми продовольчої безпеки, яка передбачає, що навіть в умовах воєнного стану має бути побудована система стабільного забезпечення продовольчої безпеки населення, причому увага має акцентуватись на посиленні самозабезпечення (мінімізації ризиків, пов'язаних із блокуванням постачань) та організації імпортозаміщення;

– обґрунтування напрямів реалізації цільових орієнтирів Спільної аграрної політики для України, що, на відміну від наявних підходів, базується на інтегрованому поєднанні розширення площ органічних сільськогосподарських земель, удосконалення виробничо-технологічних та експортно-орієнтованих механізмів, а також формування інституційної інфраструктури сталого розвитку з урахуванням обмежень воєнного періоду й недосконалості системи державної підтримки;

– положення щодо удосконалення санітарного та фітосанітарного контролю, зокрема обґрунтовано економічну доцільність створення мобільних лабораторій для забезпечення можливості оперативної перевірки безпечності харчових продуктів і виявлення потенційних загроз для здоров'я населення в постраждалих регіонах (у зонах бойових дій і на деокупованих територіях), що загалом сприятиме підвищенню рівня продовольчої безпеки;

– методичне обґрунтування прогнозування розвитку аграрного ринку в умовах забезпечення продовольчої безпеки під час воєнного стану, яке, на відміну від наявних підходів, орієнтується врахування структурних зрушень і виробничих втрат, спричинених повномасштабною війною.

Відповідність структури і змісту дисертації та реферату встановленим вимогам. Дисертаційна робота В. Л. Вакуленка відповідає вимогам МОН України до докторських дисертацій. Вона складається з анотації (включаючи список публікацій здобувача), вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел із 474 найменувань і додатків; викладена на 567 сторінках комп'ютерного тексту. Робота містить 29 таблиць, 51 рисунок, 47 додатків. Дисертацію та реферат написано в науковому стилі, літературною мовою, згідно з чинними вимогами.

Теоретична та практична цінність результатів дослідження. Теоретична цінність роботи полягає в тому, що розвинуто теоретичні положення щодо регулювання аграрного ринку України як багаторівневої соціально-економічної системи в умовах війни та забезпечення продовольчої безпеки країни.

Із теоретичного погляду внесок автора охоплює такі спекти: узагальнено еволюцію наукових підходів щодо регулювання аграрних ринків із метою систематизації теоретичних положень і визначення напрямів їх адаптації до сучасних умов; запропоновано визначення «продовольчої безпеки в умовах воєнного стану»; визначено сутність і роль регулювання аграрного ринку з метою забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану; охарактеризовано концептуальні підходи до забезпечення продовольчої безпеки на міжнародному та національному рівнях; удосконалено наукові підходи щодо вивчення ключових ланцюгів постачання та їх впливу на вартість продовольчих товарів; установлено взаємозв'язок між рівнем прожиткового мінімуму, мінімальною та середньою заробітними платами зі зростанням вартості продовольчого кошика в умовах воєнного стану; удосконалено підходи до обґрунтування прогнозування розвитку аграрного ринку в умовах забезпечення продовольчої безпеки під час воєнного стану

Практична цінність результатів полягає у створенні науково обґрунтованих механізмів державного регулювання, які забезпечують стабільність, конкурентоспроможність і стійкість агропродовольчої системи України, а також підвищення продовольчої безпеки шляхом інтеграції економічних, правових, організаційних і соціальних інструментів у державну політику. Результати дослідження можуть бути використані органами державної влади, місцевого самоврядування, агропромисловими підприємствами та науковими установами для планування та реалізації ефективних заходів щодо регулювання аграрного сектора та забезпечення продовольчої безпеки України у воєнний та післявоєнний періоди. Рекомендації можуть бути використані у законотворчій діяльності (для реформування чинного законодавства України), науково-дослідній роботі (для наукового обґрунтування й забезпечення процесу формування ефективної стратегії розвитку аграрного сектора), освітньому процесі (під час викладання відповідних навчальних дисциплін). Практичні рекомендації були враховані й використані: Міністерством аграрної політики та продовольства України; Асоціацією «Український клуб аграрного бізнесу»; економічним факультетом Національного університету біоресурсів і природокористування України.

Повнота викладу матеріалів дисертації в опублікованих працях та рефераті. За результатами досліджень опубліковано 63 наукові праці, у т. ч.: 5 статей у виданнях, які проіндексовані в базах даних Scopus та/або Web of Science, 31 стаття в наукових фахових виданнях України, 6 публікацій у наукових виданнях інших держав, 14 публікацій апробаційного характеру, 7 публікацій в інших наукових виданнях. Реферат відображає основні положення, висновки та рекомендації, викладені в дисертації.

Дискусійні положення та зауваження до змісту роботи. У цілому позитивно оцінюючи наукове та практичне значення одержаних у дисертації результатів, слід вказати на деякі дискусійні положення та зауваження.

1. Із теоретичного погляду в дисертації запропоновано концептуальні засади нової парадигми продовольчої безпеки в умовах війни, які фактично зведено до сформульованих принципів, але не сформовано самої парадигми як цілісного наукового продукту, що є однією з найвищих форм наукового знання. На нашу думку, дослідження значно б виграло за наявності теоретичного обґрунтування такої парадигми та її системно-структурного порівняльного аналізу з парадигмою продовольчої безпеки в умовах миру.

2. Із методологічного погляду робота б значно виграла, якби другий розділ містив цілісну авторську методологію дослідження. Крім того, в методологічній частині дослідження варто було представити цілісну авторську методологію регулювання аграрного ринку в умовах забезпечення продовольчої безпеки й оцінювання ефективності вказаного регулювання.

3. В аналітичній частині роботи слід було б більше уваги приділити виявленню кількісному оцінюванню стохастичних взаємозв'язків і закономірностей у досліджуваних явищах і процесах із використанням економетричних методів, що дало б змогу сформувати більш міцну емпіричну основу для регулювання аграрного ринку. Крім, того бажано було б обґрунтувати й дотримуватися певного (однакового) часового діапазону дослідження в різних частинах роботи.

4. Побудована у п. 5.2 регресійна модель, що описує взаємозв'язок між валовим збором зернових і зернобобових культур як залежною змінною та урожайністю й посівною площею як незалежними змінними є не зовсім коректною, оскільки між цими змінними є функціональний (детермінований), а не стохастичний (імовірнісний) зв'язок. Це ж стосується й інших моделей, де в ролі факторів до моделі взято показники, на основі яких визначається величина результативної ознаки.

5. Дослідження значно б виграло, якби автор у прогностичній частині роботи запропонував проєкт Стратегії продовольчої безпеки України на період до 2035 року як стратегічного програмного документа.

Зазначені зауваження та дискусійні положення відображають власну наукову позицію опонента, загалом не зменшують значущості проведеного дослідження й не знижують загальної позитивної його оцінки та можуть слугувати підґрунтям для наукової дискусії та майбутніх досліджень.

Загальний висновок. Дисертаційна робота ***Вакуленка Віталія Леонідовича*** на тему ***«Регулювання аграрного ринку в умовах забезпечення продовольчої безпеки України»*** є самостійно виконаною завершеною науковою роботою, яка відзначається новизною, науково обґрунтованими результатами, що спрямовані на розв'язання важливої науково-прикладної проблеми – розроблення теоретичних, методологічних засад і практичних рекомендацій щодо регулювання аграрного ринку України для забезпечення продовольчої безпеки в умовах сучасних економічних і воєнних викликів.

Зважаючи на актуальність, наукову новизну, а також практичну цінність одержаних автором наукових результатів, дисертаційна робота за змістом відповідає вимогам п. 7, 8, 9 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 17.11.2021 р. № 1197 (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 502 від 19.05.2023 р., № 507 від 03.05.2024 р. та № 928 від 30.07.2025 р.), а її автор Вакуленко Віталій Леонідович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук зі спеціальності 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, старший дослідник,
професор кафедри менеджменту організацій
Національного університету
«Львівська політехніка» Анатолій КУЧЕР

Підпис засвідчую

Вчений секретар
Національного університету
«Львівська політехніка» Роман БРИЛИНСЬКИЙ